

In de etalage

Intergenerationele overdracht van uitkeringsontvangst: waarom de appel niet ver van de boom valt

Sanne Boschman, Ineke Maas, Marcus Kristiansen en Cok Vrooman

Oorspronkelijke titel: Boschman, S., Maas, I., Kristiansen, M.H. & Vrooman, J.C. (2019) The reproduction of benefit receipt: Disentangling the intergenerational transmission. *Social Science Research*, 80: 51-65, doi: 10.1016/j.ssresearch.2019.02.009

Mensen die opgroeiden in een gezin met uitkeringsafhankelijke ouders, hebben als volwassene een verhoogde kans om een werkloosheids-, arbeidsongeschiktheids- of bijstandsuitkering te ontvangen. Voor beleidsmakers is het van belang om inzicht te hebben in de oorzaken van deze intergenerationele samenhang.

In de literatuur worden drie mogelijke verklaringen aangedragen. Ten eerste lijken ouders en kinderen op elkaar wat betreft kenmerken zoals intelligentie, gezondheid en etnische achtergrond, en wonen ouders en kinderen vaak in dezelfde regio. Door regionale verschillen in het aanbod van banen, door discriminatie van bepaalde etnische groepen op de arbeidsmarkt of door erfelijke eigenschappen en ziektes kunnen zowel ouder als kind een grotere kans hebben om een uitkering te krijgen. In dit geval is de uitkeringssituatie van de ouder niet de oorzaak van de uitkeringssituatie van het kind.

Ten tweede kan de uitkeringssituatie van de ouders die van hun nageslacht via sociale normen en informatie daadwerkelijk in de hand werken. Kinderen die opgroeien in een gezin waar ouders een uitkering ontvangen, vinden het wellicht eerder normaal om een uitkering te ontvangen: zij hebben minder werkende rolmodellen en daardoor mogelijk een minder sterke werknorm. Daarnaast kunnen ouders met een uitkering praktische informatie verschaffen over hoe en waar je een uitkering aan kunt vragen.

Ten derde kan de invloed van ouders op kinderen via het opleidingsniveau van de kinderen verlopen. Kinderen die opgroeien in een uitkeringsgezin bereiken gemiddeld een lager opleidingsniveau. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat leraren minder hoge verwachtingen van hen hebben. Daarnaast zien de kinderen bij hun ouders niet dat investeren in een opleiding leidt tot een succesvolle carrière. Daardoor zijn ze mogelijk minder gemotiveerd om zelf te investeren in een opleiding. Als lager opgeleiden is het voor deze groep vervolgens lastig een perspectiefvolle positie op de arbeidsmarkt te realiseren, hetgeen de kans vergroot dat zij in een uitkerings situatie komen.

Onderzoeksanpak

Wij onderzochten de intergenerationele overdracht van uitkeringsontvangst met behulp van CBS-registerdata over uitkeringsontvangst in 2010 en 2011 van alle vijfhonderdduizend kinderen geboren in 1980, 1981 en 1982. We maken gebruik van de *timing* van uitkeringsontvangst van de ouders om grip te krijgen op het belang van de verschillende verklaringen. Wanneer de intergenerationele correlatie louter wordt veroorzaakt doordat kinderen en ouders op elkaar lijken en er geen daadwerkelijke invloed is van de uitkerings situatie van de ouders op die van hun kinderen, dan zal de uitkeringsontvangst van ouders vóór (1999-2000) en ná (2013-2014) de observatieperiode bij hun nageslacht even sterk samenhangen met de uitkeringsontvangst van hun volwassen kinderen in 2010-2011. Echter als uitkeringsontvangst van ouders ook een invloed heeft op uitkeringsontvangst van kinderen, verwachten we een sterkere relatie met de ouderlijke uitkeringsontvangst in 1999-2000 dan met de ouderlijke uitkeringsontvangst in 2013-2014. Uitkeringsontvangst van de ouders in 2013 en 2014 kan logischerwijs immers geen invloed hebben op uitkeringsontvangst van het kind in 2010 en 2011.

We controleren voor opleidingsniveau van het kind, om te testen of de invloed van uitkeringsontvangst door de ouders werkt via het opleidingsniveau van de kinderen. Ten slotte kijken we naar verschillende typen uitkeringen (bijstands-, werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen) en vergelijken het effect van uitkeringsontvangst in een recent verleden (2008-2009) met uitkeringsontvangst langer geleden (1999-2000), omdat we verwachten dat vooral ouders die recentelijk een uitkering hebben ontvangen en ouders die hetzelfde type uitkering ontvangen als hun kind, praktische informatie over uitkeringen kunnen verschaffen. Wanneer ouders een ander type uitkering kregen, of langer geleden (toen hun kinderen nog thuis woonden), zal het intergenerationele effect waarschijnlijk eerder werken via normen en rolmodellen dan via praktische informatie.

Belangrijkste bevindingen

We vinden een correlatie van .15 en .14 tussen uitkeringsontvangst van het kind en eerdere uitkeringsontvangst van respectievelijk de moeder en de vader. Alle drie de bovengenoemde mechanismen lijken een rol te spelen in de intergenerationele overdracht van uitkeringsontvangst.

Allereerst vinden we dat de samenhang tussen uitkeringsontvangst van ouders en kinderen voornamelijk wordt veroorzaakt doordat ouders en kinderen op elkaar lijken. Daarnaast zijn er echter ook aanwijzingen voor een daadwerkelijke invloed. Het effect van uitkeringsontvangst van ouders voorafgaand aan de periode waarin we de kinderen observeren, is significant groter dan het effect van uitkeringsontvangst na die periode.

Verder blijkt dat dit effect deels werkt via opleidingsniveau: kinderen van wie de ouders een uitkering ontvangen, bereiken een lager opleidingsniveau en hebben daardoor een grotere kans om eveneens in een uitkerings situatie te belanden. Echter: nadat we rekening hebben gehouden met het opleidingsniveau van de kinderen, is er nog steeds een invloed van ouders op kinderen zichtbaar.

Tot slot zijn er meer aanwijzingen dat het effect van ouders op kinderen via normen en rolmodellen werkt dan dat dat via praktische informatie gebeurt. Uitkeringsontvangst van ouders korter en langer geleden heeft een vergelijkbaar effect op uitkeringsontvangst van de kinderen. En er zijn zowel effecten van uitkeringsontvangst door de ouders op ontvangst van hetzelfde type uitkering, alsook op ontvangst van andere uitkeringstypen door hun kind.

Implicaties

Uitkeringsontvangst van ouders leidt ertoe dat kinderen een minder hoog opleidingsniveau bereiken. Een plausibele verklaring hiervoor is dat de kinderen minder goed inzien dat scholing leidt tot een succesvolle carrière. Ook zijn er aanwijzingen dat kinderen van uitkeringsontvangers minder sterke werknormen ontwikkelen. Deze beide effecten kunnen worden tegengegaan door te zorgen voor meer werkende rolmodellen voor kinderen van uitkeringsontvangers. Dit kan bijvoorbeeld gerealiseerd worden door programma's als de weekendschool, of door programma's die kinderen uit uitkeringsgezinnen de kans te geven mee te doen in bijvoorbeeld sport- of vrijetijdsverenigingen en zo kennis te maken met (de kinderen van) werkende rolmodellen. Daarnaast suggereert onze bevinding dat er daadwerkelijk sprake is van intergenerationele overdracht, en dat maatregelen die ouders helpen om onafhankelijk te worden van een uitkering (zoals trainingen en baanbemiddeling) ook voor hun nageslacht enigszins positief uit kunnen pakken.

De intergenerationele samenhang in uitkeringsontvangst blijkt echter maar voor een klein deel causaal. Om er voor te zorgen dat kinderen van uitkeringsontvangers als volwassene niet ook afhankelijk worden van een werkloosheids-, arbeidsongeschiktheids- of bijstandsuitkering, zijn maatregelen die zich richten op het bieden van eerlijke kansen op de arbeidsmarkt daarom vermoedelijk effectiever dan interventies die zich richten op het aan het werk helpen van de ouders. Daarbij valt bijvoorbeeld te denken aan maatregelen die discriminatie van niet-westerse migranten tegengaan of die mensen met gezondheidsproblemen aan het werk helpen.

Is alleen wonen ook “alleen ouder worden”? Netwerktypen en welbevinden onder alleenwonende ouderen

Maja Djundeva, Pearl Dykstra en Tineke Fokkema

Oorspronkelijk artikel: Djundeva, M., Dykstra, P., & Fokkema, T. (2018). Is living alone “aging alone”? Solitary living, network types, and well-being. *Journals of Gerontology: Social Sciences*. doi:10.1093/geronb/gby119

Dalende huwelijks- en vruchtbaarheidscijfers, stijgende echtscheidingscijfers en een langere levensverwachting dragen bij aan veranderingen in de leefvormen van ouderen in Europa. Vergeleken met enkele decennia geleden wonen meer ouderen (60 jaar en ouder) tegenwoordig in eenpersoonshuishoudens of uitsluitend met één partner. In Noord- en West-Europa woonde in 2010 bijna één op de drie oudere bewoners alleen. In Zuid- en Oost-Europa was het aandeel kleiner: één op de vier. Beleidsmakers en deskundigen hebben de neiging zich te richten op alleenwonenden, omdat ze ervan uitgaan dat deze groep een hoog risico loopt om op latere leeftijd de noodzakelijke hulpbronnen qua hulp in het huishouden en zorg te ontberen.

Wetenschappelijk onderzoek heeft oudere alleenwonenden eveneens geportretteerd als een kwetsbare groep met laag welbevinden. In vergelijking met ouderen die met een partner samenwonen, zijn ze vaker eenzaam en ervaren ze meer problemen met cognitieve en lichamelijke prestaties. Alleenwonende oudere vrouwen hebben een grotere kans om in armoede te leven in vergelijking met oudere mannen. Ook rapporteren ze over het algemeen een lager niveau van welbevinden, hetgeen kan worden toegeschreven aan een slechtere gezondheid en lagere sociaaleconomische status. De kans om zonder verwanten oud te worden is groter onder alleenwonenden. Tot slot ervaren ouderen in grotere huishoudens een betere